

Jaroslav Klatik

Zabezpieczenie prawa na sprawodliwy trestny proces

Studia Prawnoustrojowe nr 19, 109-122

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jaroslav Klátik

Katedra verejného práva

Právnická fakulta Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Slovenská republika

Zabezpečenie práva na spravodlivý trestný proces

Právo na spravodlivý proces, jeho vymedzenie a atribúty

Slovenská republika (ďalej aj SR) sa v čl. 1 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky zaväzuje, že uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná a svoje ďalšie medzinárodné záväzky. Kľúčovým medzinárodným dokumentom, ktorý ustanovuje štandard základných ľudských práv a slobôd a zároveň aj zabezpečuje mechanizmus ich dodržiavania v praxi, je Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd (ďalej aj „Dohovor“)¹. Slovenská republika ako nástupca Česko-Slovenskej federatívnej republiky je zmluvnou stranou Dohovoru (oznámene č. 209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich). S poukazom najmä na čl. 1 ods. 2, čl. 7 ods. 5 a čl. 154c ústavy možno zdôrazniť, že Dohovor je súčasťou právneho poriadku SR a má prednosť pred zákonom, ak zabezpečuje väčší rozsah ústavných práv a slobôd. Dohovor je priamo aplikovateľný a v hierarchii právnych noriem stojí nad vnútroštátnymi úpravami jednotlivých zmluvných štátov. Dohovor a judikatúra naň sa vzťahujúca predstavujú pre vnútroštátne orgány aplikácie práva záväznú smernicu pre výklad a uplatňovanie zákonnej úpravy základných práv a slobôd zakotvených v druhej hlave ústavy. Uvedenej konštatácii zodpovedajú aj závery ustálenej rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR², v zmysle ktorej základné práva a slobody podľa ústavy je potrebné

¹ J. Čentéš, *Pozbavenie osobnej slobody – ústavné a zákonné limity*, [v:] *Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie. Zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA, è. 1/0011/08 v Trnave dňa 20.11.2008*, Typi Universitatis Tyrnaviensis, Trnava 2008, s. 52.

² Pozri napr. uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 5/93 z 18.5.1994, publikované v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu SR, roč. 1994, č. 39, alebo nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 15/98 z 11.3.1999, publikovaný v Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu SR, roč. 1999, č. 1.

vykladať a uplatňovať v zmysle a duchu medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, pričom do rámca ústavných záruk základných práv a slobôd treba zahrnúť aj záruky poskytované článkom 6 Dohovoru tak, ako ich vykladá a uplatňuje Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) vo svojej judikatúre. Systém kontroly dodržiavania ustanovení Dohovoru nie je ani napriek takmer šesťdesiat ročnej existencii neefektívnym, a to aj zásluhou zriadeného inštitútu Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý dynamicky reaguje na zmeny a potreby spoločnosti, a ktorý sa za roky svojej činnosti fakticky stal „ústavným tribunálom“ a prostredníctvom neho potom aj Dohovor najrozvinutejším systémom medzinárodnej ochrany ľudských práv. Článok 6 Dohovoru zaručuje právo na spravodlivý proces (*droit à un procès équitable, right to a fair trial*). Zaručuje právo na spravodlivé a verejné prejednanie záležitosti pri rozhodovaní o občianskych právach alebo záväzkoch jednotlivca alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Stanovuje, že každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Právo na spravodlivý proces predstavuje svojim spôsobom jadro celého Dohovoru. Jeho obsahom je totiž právo na vymožitelnosť práva. Právo samé bez tohto aspektu je mŕtvou literou. Súd a predtým Komisia interpretujú ustanovenie čl. 6 Dohovoru široko preto, lebo právo na spravodlivý proces tvorí základ fungovania demokracie. V prípade Delcourt proti Belgicku súd jasne povedal, že „v demokratickej spoločnosti, ako ju chápe Dohovor, má právo na riadny výkon spravodlivosti také významné miesto, že reštriktívny výklad čl. 6 ods. 1 by nebol v súlade s cieľom a účelom tohto ustanovenia³. Spravodlivý proces je zárukou ochrany práva⁴. Pojem spravodlivý proces bol bližšie vymedzený v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP). Podľa nej právo na spravodlivý proces v trestných, ale aj civilných veciach znamená, že obidve strany musia mať možnosť, aby bola vec prerokovaná pred nezávislým a nestranným súdom za podmienok, ktoré neznevýhodňujú výrazným spôsobom jednu z nich voči druhej. Ide o princíp „rovnosti zbraní“ (*the equality of arms, l' égalité des armes*), ktorý má veľmi blízko k princípu nediskriminácie upravenom v čl. 14 Dohovoru. Nemožno však strácať zo zreteľa, že „rovnosť zbraní“ je iba jedným z aspektov širšieho pojmu „spravodlivý proces“ v trestných veciach. Dokonca ani pri neúčasti žalujúcej strany by proces nebol spravodlivý, pokiaľ by bol pri ňom obžalovaný postavený do nevýhodnej situácie. Podmienky „spravodlivého procesu“

³ N. Mole, C. Harby, *Právo na spravodlivý proces: Sprievodca na aplikáciu čl. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach*, Council of Europe, Bratislava 2001, s. 5.

⁴ J. Čentěš a kol., *Trestné právo procesné. Všeobecné a osobitná časť*, Heuréka vydavateľstvo, Šamorín 2012, s. 150.

v oblasti civilného konania nie sú zhodné s tými, ktoré je potrebné dodržiavať v trestnom konaní. To je dané predovšetkým tým, že ustanovenia čl. 6 ods. 2 a 3 Dohovoru platia iba pre trestné konanie. Aj keď sú tieto ustanovenia do určitej miery relevantné aj mimo striktné hranice trestného práva, majú zmluvné strany väčší priestor pri prejednávaní civilných prípadov týkajúcich sa civilných práv a záväzkov, ako pri prejednávaní trestných prípadov⁵. Pokiaľ ide o trestné veci, možno pojmu spravodlivý proces prisúdiť tieto znaky: verejnosť, primeranú lehotu a nezávislosť a nestrannosť súdu⁶.

Obvinený ako subjekt práva na spravodlivé trestné konanie

Povinným subjektom práva na spravodlivé súdne konanie je štát. Štát je povinný zabezpečiť všetky podmienky prístupu na súd, ako aj podmienky pre spravodlivé súdne konanie. Subjektom práva na spravodlivý proces v trestných veciach je predovšetkým obvinená fyzická osoba. Môže to však byť i osoba právnická, pokiaľ vnútroštátne právo pozná trestnú zodpovednosť právnických osôb. Pokiaľ ide o obvineného, ide predovšetkým o otázku, či obvinený môže byť niektorých práv zbavený a o otázku, či sa obvinený môže svojich práv zaručených Dohovorom vzdáť, a za akých podmienok. Masové prenikanie konsenzuálnych prvkov do trestného procesu súvisí s dvoma javmi. Došlo k posunu vo filozofii právnej regulácie sociálnych javov. V rovnostárskej spoločnosti regulácia na autoritatívnej báze stratila do určitej miery legitimitu, tradičné orgány sociálnej kontroly, škola, cirkev, polícia boli problematizované, zdôrazňuje sa občianstvo a participácia občana, individualizmus. Druhým javom je ohromný rast kriminality, ktorý postavil otázku kapacity systému trestnej spravodlivosti. Hľadajú sa spôsoby, ako odbremenit' preťažený systém. Jednou z ciest je dohodnúť riešenie konfliktu a obísť proces, alebo jeho časť. Tým sa však tiež obchádzajú záručky, ktoré sú spojené s normálnym procesom. Týka sa to najmä tzv. konsenzuálnych spôsobov konania, ktoré sa v posledných rokoch vyskytujú takmer vo všetkých právnych poriadkoch, aj keď niektoré z nich vôbec nie sú nové a majú už dlhodobú tradíciu. V akuzáčnom systéme sú to priznanie viny (*guilty plea*) a *plea bargaining* (dohoda strán) na jeho základe, v poslednej dobe mediácia, t.j. sprostredkovanie dohody medzi obvineným a poškodeným a následné zastavenie trestného stíhania. V inkvizičnom systéme sú to už

⁵ J. Svák, *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*, 2. rozš. vyd., Poradca podnikateľa, Žilina 2006, s. 455.

⁶ J. Čapek, *Spravodlivý trestný proces ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva*, „Trestní právo“ 2009, roč. 13, č. 4.

dlho známy trestný rozkaz, rôzne skrátene alebo zjednodušené konania, podmienené zastavenie trestného stíhania, zmier, mediácia a dohodovacie konanie podľa vzoru *plea bargaining*⁷. Ústredným bodom týchto foriem je dohoda medzi stranami procesu, resp. výslovný alebo konkludentný súhlas obvineného. Modely v trestnom procese sú však málokedy čisté a medzi dohodnutou spravodlivosťou a spravodlivosťou vnútenou existujú rôzne prechody. V nútenej spravodlivosti je často viac prvkov konsenzu, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, a naopak, mnohé formy dohodnutej spravodlivosti obsahujú viac-menej viditeľné prvky donútenia. Všetkým vyššie uvedeným spôsobom konania je teda inherentné riziko pre zistenie objektívnej pravdy (relatívnej) a pre obvineného. Ohrozené sú prakticky všetky záruky hmotného a procesného práva, ktoré zabezpečujú výkon trestnej spravodlivosti (princíp viny, prezumpcia neviny, rovnosť občanov pred zákonom, proporcionálnosť sankcie, transparentnosť, verejná kontrola). Alternatívne formy konania môžu byť preto v súlade s požiadavkami ľudských práv len vtedy, ak sú sprevádzané primeranými zárukami, najmä ak je súhlas obvineného naozaj dobrovoľný. V rezolúcii XV. Medzinárodného kongresu trestného práva sa o. i. uvádza: skrátene konania a konanie, ktoré je dané na výber obvineného, je potrebné vylúčiť u závažných trestných činov. Podmienky týchto konaní musia byť stanovené zákonom, ktorý upraví prostriedky, napr. pomoc obhajcu, aby sa zabezpečila dobrovoľnosť spolupráce obvineného s trestnou justíciou. Kľúčovým problémom všetkých uvedených foriem konania je kvalita obhajoby, a teda prostriedkov, ktoré umožňujú zabezpečiť si pomoc kvalitného obhajcu. Ak sa vyššie uvedené spôsoby konania majú stať alternatívami riadnemu konaniu, musia byť obklopené reálnymi zárukami. Objekt (predmet) spravodlivého súdneho konania fakticky vymedzuje rozsah práv pri súdnom uplatňovaní, kde oprávnené subjekty môžu využívať podmienky a pravidlá stanovené v čl. 6 Dohovoru. Z tohto pohľadu je veľmi dôležité čo možno najpresnejšie vymedzenie tohto predmetu, pretože on vlastne rozhodne o tom, či sa pri jeho prejednávaní bude naň aplikovať čl. 6 Dohovoru alebo nie. Dohovor vymedzil predmet konania profitujúci z čl. 6 ods. 1 pre oblasť trestného práva pojmom „trestné obvinenie“. Štrasburské orgány ochrany práva pri výklade tohto pojmu vychádzajú o. i. z toho, že určujúcou tendenciou je extenzívny výklad, čo značne rozširuje okruh práv chránených čl. 6 Dohovoru, ale na druhej strane prináša aj určité riziko nerovnakej úrovne záruk vo vzťahu k určitým okruhom predmetov spravodlivého konania. Preferujúci kauzistický prístup možno spresniť obsah pojmu „trestné obvinenie“ výkladom slov, z ktorých je zložený, a to „trestné“ (*en matiere penal, a criminal*) a „obvinenie“ (*accusation, charge*).

⁷ Impulz na prevzatie niektorých inštitútov z akuzačného procesu dal Výbor ministrov Rady Európy v Odporúčani R (87) 18 o zjednodušení trestnej spravodlivosti [*pozn. autora*].

Vzájomné vzťahy pri výkone práva na spravodlivé trestné konanie

Základný obsah právneho vzťahu pri výkone práva na spravodlivé súdne konanie tvoria predovšetkým procesnoprávne záruky reálneho výkonu tohto práva, t. z. procesné záruky spravodlivého súdneho procesu. Jednotlivé záruky sú obsiahnuté jednak v čl. 6 Dohovoru a jednak ich kreácia vychádza z judikatúry štrasburských orgánov ochrany práva. Pre judikatúru vzťahujúcu sa na hodnotenie priebehu súdneho konania z pohľadu čl. 6 Dohovoru je charakteristické zohľadnenie komplexnosti prístupu a individuálnosti prípadu. Komplexnosť prístupu znamená, že štrasburské orgány ochrany práva bez toho, aby za základnú záruku spravodlivého súdneho procesu pokladali právo na viacstupňové súdne konanie, aplikujú tieto záruky na všetky štádiá súdneho konania. To znamená, že právo na spravodlivé súdne konanie neznamena všeobecné právo na odvolanie (toto vyplýva priamo len pre trestné konanie z čl. 2 Dodatkového protokolu č. 7), ale ak štát takéto právo priznáva a súdne konanie prebieha na viacerých stupňoch súdnej sústavy, potom sa záruky spravodlivého súdneho konania vzťahujú na konanie pred každým súdom v tejto sústave. Komplexnosť prístupu je však doplnená o individuálnosť prípadu, čo možno chápať vo všeobecnosti ako konštantnú zásadu štrasburských orgánov ochrany práva, ktoré neposudzujú abstraktne zhodu vnútroštátneho práva s Dohovorom, ale vždy len jeho aplikáciu na konkrétny prípad, a ako možnosť modality všeobecnej zásady zabezpečenia rovnakých záruk spravodlivého súdneho procesu komplexne na konanie pred všetkými súdnymi orgánmi rozhodujúcimi v tej istej veci.

Postrehy z porušovania práva na spravodlivý trestný proces a úvahy de lege ferenda

Trestné konanie predstavuje priestor, v ktorom donucovacia moc štátu naráža na práva a slobody jednotlivcov. Stretáva sa v ňom záujem na zaistení a potrestaní páchatel'ov trestných činov so záujmom na rešpektovaní základných práv a slobôd jednotlivcov. Nevyhnutnosťou garancie ich procesných práv a slobôd je predovšetkým dodržiavanie zákonnosti policajtní, prokurátormi, súdmi, ako aj inými zúčastnenými subjektmi a stranami v trestnom konaní, pretože zákonnosť predstavuje základný princíp organizácie trestného konania. Implikuje povinnosť, aby všetky subjekty a strany postupovali v trestnom procese bezvýhradne v súlade s právnymi normami, ktoré budú garantovať procesné práva, slobody a spravodlivý proces. Na garanciu procesných práv a slobôd jednotlivca v trestnom konaní má preto značný vplyv aplikácia a interpretácia trestno-právnych noriem a dôsledná

realizácia trestno-procesných postupov. Z povahy trestného konania vyplýva, že orgány činné v trestnom konaní a súd sú pri plnení zákonom uložených povinností oprávnené zasahovať do základných práv a slobôd osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie. Ochrana práv a slobôd takejto osoby je v zákone konštituovaná tak, aby orgány činné v trestnom konaní a súd zasahovali do jej práv a slobôd len vo vymedzených prípadoch a v takej miere, aby bol splnený účel zákona. V trestnom konaní sú za tým účelom vytvorené záruky dodržiavania práv a slobôd obvineného, ktoré predstavujú garancie zákonnosti trestného konania. Právo na obhajobu predstavuje významnú garanciu zabezpečenia spravodlivého trestného procesu. Zabezpečuje rovnosť zbraní medzi obvineným na jednej strane a prokurátorom disponujúcim značnými personálnymi a materiálnymi prostriedkami na druhej strane. Jeho podstatou je zabezpečiť obhajovanie práv obvineného tak, aby bolo v konaní zistené všetko, čo svedčí v jeho prospech a aby sa pri rozhodovaní prihliadalo aj na okolnosti svedčiace v prospech obvineného. Tým sa má dosiahnuť, aby nevinný nebol odsúdený a aby bol páchatel' uznaný vinným iba za trestný čin, ktorý spáchal a aby mu zaň bol uložený spravodlivý trest. V trestnom konaní je právo na obhajobu obvineného garantované v dostatočnom rozsahu. V aplikačnej praxi súdov je však v mnohých prípadoch venovaná nedostatočná pozornosť jeho právu na bezplatnú obhajobu, resp. obhajobu za zníženú odmenu. V mnohých prípadoch to vedie k porušeniu tohto práva tvoriaceho súčasť práva obvineného na obhajobu aj podľa Európskeho dohovoru. K častým procesným pochybeniam dochádza najmä v prípadoch rozhodovania súdov o povinnosti na náhradu odmeny a hotových výdavkov ustanoveného obhajcu po skončení trestného stíhania. Napriek jednoznačnej a jasnej zákonnej úprave spočívajú pochybenia predovšetkým v nezisťovaní, resp. iba v čiastočnom, avšak nedostatočnom zisťovaní a skúmaní zárobkových možností a majetkových pomerov odsúdeného, čo v konečnom dôsledku vedie nielen k porušeniu jeho práva na obhajobu, ale aj k porušeniu zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností. V mnohých prípadoch má takýto nezákonný postup za následok zrušenie rozhodnutia nadriadeným súdom na základe podanej sťažnosti. Uvedené nedostatky pramena podľa nášho názoru o. i. z tej skutočnosti, že táto agenda je neprávom považovaná iba za akúsi „okrajovú“, o ktorej sa rozhoduje až po právoplatnom skončení trestného stíhania. Z tohto dôvodu jej preto nie je vždy venovaná dostatočná pozornosť. Na odstránenie najčastejších pochybení pritom netreba urobiť veľa – stačí zodpovedné a náležité preskúmanie a posúdenie zárobkových možností a majetkových pomerov odsúdeného, vyvodenie zodpovedajúcich záverov a ich premietnutie do odôvodnenia príslušného rozhodnutia. Uvedený postup by rešpektoval zásadu zistenia skutkového stavu a bol by v súlade s požiadavkou hospodárnosti a rýchlosti konania (po zrušení nezákonného rozhodnu-

tia nadriadeným súdom by sa prvostupňový súd nemusel danou vecou zaoberať opätovne). Prispel by aj k posilneniu práva a spravodlivosti, pretože nezákonné rozhodnutia neraz citeľne zasahujú do sféry majetkových práv odsúdených, ktorým je v niektorých prípadoch uložená povinnosť zaplatiť trovy povinnej obhajoby v sumách dosahujúcich aj niekoľko tisíc eur. Čo je najdôležitejšie, rešpektovaním uvedeného postupu by bolo zachované právo na obhajobu, ktoré je v opačnom prípade neraz flagrantne porušované. Na dodržiavanie zákonnosti trestného konania sa podieľa aj prokurátor, ktorý disponuje dostatočnými právomocami v rámci výkonu dozoru. Prostriedky, ktoré prokurátorovi priznáva zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení zákona č. 650/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, účinný od 1. januára 2006 (ďalej aj TP) napomáhajú zisťovaniu a odstraňovaniu porušenia procesných práv obvineného. Ich sústavné, systematické a zákonné využívanie je kľúčom k rýchlemu zisteniu takého porušenia, obnoveniu porušeného práva a odstráneniu nezákonného postupu zo strany policajta. Na druhej strane, rovnako ako ostatné orgány disponujúce mocenskými oprávneniami, je jeho právomoc potenciálnou hrozbou pre práva najmä preto, že nedielnu súčasť výkonu činnosti prokurátora pri ochrane práv predstavujú aj zásahy do nich. Prokurátor je preto povinný konať len na základe zákona a prostriedkami ustanovenými zákonom. Zákonný výkon funkcie prokurátora je podmienený riadnym stanovením zásad jeho činnosti, zodpovedným vymedzením jeho práv a povinností, ktoré tvoria limity pri zásahoch do práv obvinených. Ako orgán činný v trestnom konaní sa aj prokurátor svojou činnosťou alebo nečinnosťou podieľa na porušovaní procesných práv a slobôd obvineného v prípravnom konaní. Tie sa spravidla zisťujú pred súdom, najmä pri preskúmaní alebo predbežnom prejednaní obžaloby, pri ktorom poskytuje v rámci previerky orgánov činných v trestnom konaní záruky garancií práv obvineného aj súd. Uvedené inštitúty mu umožňujú kontrolu dodržiavania zákona v prípravnom konaní, resp. ukončenie konania vo veci rozhodnutím niektorým zo spôsobov uvedených v zákone, čím je zabezpečené, aby pred súd nikto nebol postavený neopodstatnene a inak než zákonným spôsobom. Rozhodnutie súdu o odmietnutí obžaloby a vrátení veci prokurátorovi predstavuje praktické vyjadrenie zodpovednosti prokurátora za zákonnosť prípravného konania. Poukazuje na význam obhajovacích práv obvineného a je dôležitou garanciou zákonného postavenia obvineného v priebehu trestného stíhania predchádzajúceho podaniu obžaloby. Zabezpečuje vykonanie spravodlivého procesu, v ktorom má právo na obhajobu svoje nezastupiteľné miesto. Zdôrazňuje význam prípravného konania a zodpovednosť prokurátora za jeho zákonné vykonanie, pretože odmietnutie obžaloby a vrátenie veci prokurátorovi nie je vnímané nepriaznivo len z dôvodu porušenia práva obvineného na obhajobu, ale aj pre následné predĺženie prípravného konania znamenajúceho pre obvineného o. i. dlhšie

trvajúcu právnu neistotu. Napriek existencii garancií zachovania zákonnosti trestného konania je trestné konanie v mnohých prípadoch spojené s neoprávnenými a nezákonnými zásahmi do práv a slobôd obvineného. Veľa totiž záleží aj na samotnom postoji subjektov majúcich v trestnom konaní za úlohu dohliadať na jeho zákonnosť, dostatočnom využívaní ich zákonom priznaných právomocí, včasnej realizácii a aplikácii inštitútov garantujúcich dodržiavanie práv a slobôd, pretože len ich zakotvenie do právneho poriadku samo osebe nestačí. Hoci sú za účelom dodržiavania zákonnosti v trestnom konaní vytvorené dostatočné garancie, celý rad subjektov trestného konania ju svojou činnosťou porušuje. Úspešnou stratégiou, ako sa vyhnúť porušovaniu práv je zákonné využívanie kriminalistických metód, dôkazných prostriedkov, odborných vedomostí a praktických skúseností policajtov pri vykonávaní procesných úkonov. Výsledky hodnotenia činnosti policajtov v oblasti zachovávanía práv a slobôd potvrdili, že najdôležitejšími garanciami ich dodržiavania je riadny výkon dozoru prokurátora v predsúdnom konaní, právo na obhajobu a vzájomná previerka orgánov činných v trestnom konaní. Vykonané analýzy procesnej činnosti policajtov napriek tomu preukazujú mnohé nedostatky v ich právnych vedomostiach a praktických skúsenostiach. Mnohí sa neriadia právnymi normami, zákonnými zásadami a procesnými postupmi dôležitými pre dodržiavanie zákonnosti, práv a slobôd v trestnom konaní, čo otvára priestor pre prokurátora, ktorý vykonáva dozor nad dodržiavaním zákonnosti v predsúdnom konaní a musí urýchlene vykonať opatrenia potrebné na nápravu. Predovšetkým sú to zbytočné priet'ahy, ktoré sú ovplyvnené postupom vo vyšetrovaní, problémami policajtov profilovať dôkaznú bázu, absencia operatívosti pri riešení obštrukcií obvineného, resp. obhajcu, krátkodobá, aj opakovaná nečinnosť. Nemalú úlohu pri priet'ahoch v predsúdnom konaní zohráva a spôsobuje ich aj vysoká zat'aženosť policajtov a rozpracovanosť vecí, nedostatok potrebných skúseností s novými formami kriminality, nedodržiavanie lehôt na skončenie vyšetrovania, resp. skráteného vyšetrovania, nerešpektovanie záväzných pokynov prokurátorov policajtmí, nedôsledný dozor prokurátorov nad vyšetrovaním a podstatné chyby v procesnom postupe. Častými príčinami zbytočných priet'ahov sú procesné pochybenia spojené s formálnou, či nedostatočnou kontrolou riadiaceho aparátu orgánov činných v trestnom konaní pri plynulosti trestného konania. Analýza súčasného stavu naznačuje neudržateľnosť argumentácie o zat'aženosti a nepriaznivom personálnom stave policajtov. Priet'ahy vo vyšetrovaní trestnej veci nemôžu ísť na vrub obvineného a nie sú súladné s doktrínou o pozitívnom záväzku štátu pri porušovaní ľudských práv. Tým viac, ak ide o väzobnú trestnú vec, pretože osobná sloboda je základný atribút demokratickej spoločnosti. Zákony štátu, bezpečnosť, vymožitelnosť práva, udržanie verejného poriadku, náležitý výkon trestnej spravodlivosti musia byť v primeranej rovnováhe s právom

na osobnú slobodu. Pokiaľ to štát, resp. orgány verejnej moci nezabezpečia, pôjde z ich strany o „*denegatio iustitiae*“. Odstránenie nedostatkov v súčinnosti policajta a prokurátora je možné predovšetkým väčšou profesionalizáciou a organizáciou práce, obligatónymi mesačnými hodnoteniami plynulosť konania vo väzobných veciach zo strany riadiacich pracovníkov, zefektívnením operatívnych riešení obštrukcií zo strany obvinených, resp. obhajcov a niektorých „chronických“ problémov v prípravnom konaní, ako sú napr. znalecká činnosť, predvádzanie neprítomných svedkov alebo doručovanie písomností. V personálnej rovine je potrebné odformalizovať súčinnosť vzťahy medzi políciou a prokuratúrou, zabezpečiť precíznejšiu riadiacu a kontrolnú činnosť vedúcich pracovníkov a dôsledné uplatňovanie právnej zodpovednosti v prípadoch zneužitia právomoci orgánov činných v trestnom konaní. V rámci plynulosti konania nemožno obísť ani problém tzv. brzdiacich praktík obvineného, ktorý možno riešiť za účasti Slovenskej advokátskej komory. Kvalitné prípravné konanie sa musí zároveň premietnuť aj do kvalitného konania pred súdom. Proces dokazovania vytvára reálne predpoklady pre prácu orgánov činných v trestnom konaní tak, aby jeho výsledkom bolo kvalifikované rozhodnutie. V praxi sme často svedkami rozhodnutí orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu, ktoré nerešpektujú zákonnú požiadavku vzťahujúcu sa na odôvodnenie rozhodnutia, z ktorého musí byť zrejmé, na základe akých dôkazov nadobudli svoje vnútorné presvedčenie o pravdivosti každej výrokovej časti rozhodnutia. Takýto postup vedie k porušeniu práv obvineného, ktorý nemá možnosť zistiť, na základe akých skutočností orgán činný v trestnom konaní alebo súd dospeli k rozhodnutiu. Ak je rozhodnutie správne a spravodlivé, potom možno konštatovať, že najväčšiu zásluhu na tom má práve zákonné a dôkladné vykonanie dôkazov pre náležité zistenie skutkového stavu veci, ktorý je následne premietnutý aj do presvedčivého odôvodnenia samotného rozhodnutia. Rozhodnutie, odôvodnenie ktorého neobsahuje náležitosti stanovené zákonom, nie je presvedčivé, vyvoláva nedôveru a v mnohých prípadoch je nadriadeným orgánom zrušené ako nepreskúmateľné. Aby rozhodnutie orgánu činného v trestnom konaní a súdu bolo zodpovedne a náležitým spôsobom odôvodnené, musí nevyhnutne obsahovať aj úvahy, ktorými sa tieto orgány spravovali pri hodnotení dôkazov. Malo by byť z neho jasné, prečo rozhodujúce orgány nevyhoveli návrhom na vykonanie ďalších dôkazov. Aj keď sa na prvý pohľad môže zdať, že ide o samozrejmu požiadavku, v justičnej praxi je pomerne častým javom, že z odôvodnenia súdnych rozhodnutí nevyplýva, o ktoré dôkazy súd oprel svoje skutkové zistenia, akými úvahami sa spravoval pri hodnotení vykonaných dôkazov (najmä, ak si navzájom odporujú), ako sa vyrovnal s obhajobou a, v neposlednom rade, prečo nevyhoveli návrhom na vykonanie ďalších dôkazov. Na odstránenie týchto nedostatkov pritom netreba veľa – postačí výsledky vykonaného dokazovania náležitým spôsobom premietnuť aj do odôvodnenia

rozhodnutia tak, aby zodpovedalo jasným požiadavkám zákona. V rámci garancií práv obvineného v trestnom konaní je právo na spravodlivý proces mimoriadne citlivou otázkou. Subjektom práva na spravodlivý trestný proces je obvinený. Povinným subjektom je štát, ktorý je povinný zabezpečiť všetky podmienky pre spravodlivé súdne konanie. Záruka spravodlivosti konania je procesnej povahy. Neznamená záruku žiadneho materiálneho subjektívneho práva, pretože spravodlivosťou rozhodnutia je potrebné rozumieť objektívne a zákonné súdne rozhodovanie. Poskytuje garanciu spravodlivosti procesu, pretože spravodlivé, verejné a primerane rýchle prejednanie vecí sú základnými zárukami, ktorým musí vyhovovať každý trestný proces. V opačnom prípade ho nemožno označiť prívlastkom spravodlivý. Aj keď rýchlosť konania by nikdy nemala byť uprednostňovaná pred spravodlivým rozhodnutím vecí, práve obsah pojmu spravodlivosť súdneho konania sa oddávna spája s tým, že pomalé súdne konanie spravodlivosť ohrozuje. Zrýchlenie, a tým aj zjednodušenie a zhospodárnenie trestného konania za predpokladu zachovania zákonnosti, rešpektovania práv a slobôd obvineného, nie je vždy jednoduchý proces. Vyžaduje najmä vysoko kvalitnú právnu úpravu, bezchybnú organizáciu, koordináciu a riadenie priebehu konania, ale aj jednoduchšiu úpravu procesných vzťahov medzi subjektmi a stranami v tomto konaní. Splnenie a dosiahnutie ústavnej, resp. zákonnej požiadavky konania bez priet'ahov je o to náročnejšie, že trestný proces je živý organizmus, ktorý neexistuje izolovane, ale vo vzájomnej interakcii s vonkajším svetom. Aby mohol zodpovedať požiadavkám spoločenských zmien, musí mu byť imanentná schopnosť pružne a rýchlo na ne adekvátnym a zákonným spôsobom reagovať a súčasne si zachovať zreteľ na samej podstate úpravy trestného konania. Uvedené predstavuje náročnú požiadavku aj pre zákonodarcu, ktorému prislúcha nemalý podiel na zodpovednosti za úspešné splnenie tejto úlohy. Jej zložitost' dokresľuje skutočnosť, že hľadanie optimálnych pravidiel trestného procesu sa neustále pohybuje medzi protikladnými záujmami a správnym vybalansovaním rôznych hodnôt. Rekodifikácia Trestného poriadku prispela k operatívnejšiemu, pružnejšiemu a efektívnejšiemu trestnému procesu, a tým aj k splneniu účelu trestného konania, ktorým je spravodlivé potrestanie páchatel'ov trestných činov. Výrazným spôsobom sa zrýchlilo konanie v niektorých veciach, ktoré boli v minulosti prejednávané v skrátrenom vyšetrovaní aj niekoľko mesiacov. Lehota od spáchania trestného činu do právoplatného rozhodnutia súdu sa v nich vďaka zrýchlenému konaniu počíta len v dňoch, maximálne v týždňoch. To má výhody jednak pre obvineného, ktorý nemusí dlho čakať na proces pred súdom, a tiež pre poškodených, ktorí sa omnoho skôr domôžu nápravy. Z psychologického hľadiska zohráva dôležitú úlohu aj pre obeť trestného činu, ktorá nemusí dlhšie znášať prítomnosť násilníka, napr. ak s ním žije v spoločnej domácnosti. Prináša výhody aj pre prokurátora, ktorý vec zastu-

puje v konaní pred súdom, pretože svedkovia a poškodení si pre krátky časový odstup od spáchania trestného činu do jeho prejednaní súdom dobre pamätajú na konkrétne okolnosti prípadu, tieto vedia popísať a s narastajúcim odstupom času tak nedochádza k skresľovaniu ich výpovedí. V neposlednom rade zrýchlené konanie prispieva k pozitívnemu vnímaniu trestného konania zo strany odbornej i laickej verejnosti a médií, ktoré veľmi pozorne sledujú dianie na polícii, prokuratúre a súdoch a na priet'ahy v konaní, ktoré sú chronickým problémom dnešnej doby, reagujú veľmi negatívne. Zrýchlenie konania prispelo aj k posilneniu práva obvineného na spravodlivý proces, ktorého atribútom je aj rýchlosť konania. Dôsledkom zrýchlenia a spružnenia trestného konania nie je porušenie práva obvineného na obhajobu garantovaného nielen Trestným poriadkom, ale aj ústavou a medzinárodnými dohovormi. To však nič nemení na tom, aby sa zrýchlenému trestnému konaniu venovala dostatočná pozornosť. Konanie musí byť čo najrýchlejšie, ale tak, aby tým neutrpela jeho kvalita. Rýchlosť nesmie ísť na úkor riadneho výkonu spravodlivosti a rešpektovania ostatných základných zásad konania. Obvinený je subjektom práva na spravodlivý proces aj v režime zrýchleného trestného konania. Nemôže byť pozbavený, resp. ukrátený svojich práv len z dôvodu, že bol zadržaný priamo pri páchaní prečinu, jeho trestná vec sa nejaví skutkovo zložitá, resp. že sa k spáchaniu stíhaného skutku priznal. Hoci presadenie rýchlosti konania patrí medzi charakteristické rysy moderného trestného procesu, jej význam a dôležitosť treba vidieť v širšom kontexte a v úzkej spojitosti s náležitým rešpektovaním a zachovávaním procesných práv osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie. V nadväznosti na pochybenia orgánov prípravného konania, v dôsledku ktorých vzal prokurátor podanú obžalobu späť a trestné stíhanie bolo po znaleckom vyšetrení duševného stavu obvinených zastavené, je potrebné poukázať aj na bezprostredné riziko hrozby porušenia práva obvineného na obhajobu. K nemu síce v spomínaných prípadoch nedošlo, ale ak sa obdobné prípady, kedy policajť zistí, že obvinený trpí psychickým ochorením, vyskytnú aj v budúcnosti, bude nevyhnutné, aby sa orgány činné v trestnom konaní zaoberali aj tým, či je obvinený dostatočne spôsobilý obhajovať sa. V prípade, ak by mali pochybnosti o jeho spôsobilosti náležite sa obhajovať a považovali by to za nevyhnutné, obvinený by musel mať obhajcu, nakoľko by bol daný dôvod povinnej obhajoby podľa § 37 ods. 2 TP. Ak by sa však touto skutočnosťou vôbec nezaoberali, takýto obvinený by obhajcu nemal a po podaní obžaloby by samosudca považoval za nevyhnutné, aby obvinený obhajcu vzhľadom na pochybnosti o jeho spôsobilosti náležite sa obhajovať mal, viedlo by to k odmietnutiu obžaloby a vráteniu veci prokurátorovi pre porušenia práva obvineného na obhajobu podľa § 241 ods. 1 písm. f) TP. Hoci sa na prvý pohľad môže zdať, že takáto situácia je v praxi na Slovensku len málo pravdepodobná, netreba zabúdať, že zrýchlené kona-

nie je charakteristické práve svojou rýchlosťou, keď podozrivá osoba musí byť najneskôr do 48 hodín od zadržania odovzdaná súdu a v tej istej lehote prokurátor proti nej podá aj obžalobu. Orgány činné v trestnom konaní majú z toho dôvodu nepomerne menej času na náležité vykonanie úkonov prípravného konania. Je pravdepodobnejšie, že z dôvodu potreby urýchleného podania obžaloby sa môžu častejšie dopustiť rôznych pochybení. V súvislosti so zrýchleným konaním a náležitým zachovávaním práv obvineného vystupuje do popredia aj otázka dostupnosti obhajcu v prípade, ak si ho obvinený chce zvoliť. Vzhľadom na lehotu, v ktorej musí byť obžaloba proti obvinenému podaná, môžu v praxi nastať situácie, že obhajca, ktorého si obvinený bude chcieť zvoliť, bude z pracovných alebo iných dôvodov nedosiahnuteľný, čo môže byť do istej miery limitujúcim faktorom práva obvineného na obhajobu. Účasť obhajcu pri výsluchu zadržaného obvineného tak môže byť závislá od náhodnej prítomnosti obhajcu v advokátskej kancelárii, či na jeho časových možnostiach keď v dobe, kedy by mal prevziať obhajobu, môže byť objektívne pracovne vyťažený v inej veci. Limitujúcim faktorom je aj skutočnosť, že zadržaná osoba so zadržaním vôbec nepočítala. V takom prípade spravidla ani nevie, ktorého advokáta by si za obhajcu mala zvoliť. Ustanovenie obhajcu pritom neprichádza do úvahy, pretože zadržaná osoba má právo obhajcu si zvoliť; nemá právo, aby jej bol obhajca ustanovený. Riešením tejto situácie *de lege ferenda* by mohol byť systém naliehavej právnej pomoci vybudovaný na obdobnom princípe, na ktorom funguje vo viacerých krajinách Európskej únie (EÚ), napr. Francúzsko, Nemecko. V jeho rámci majú obhajcovia v pravidelných časových intervaloch pohotovosť. V prípade, že obhajca, ktorého si obvinený chce zvoliť, nie je dosiahnuteľný alebo obhajobu nemôže prijať z objektívnych dôvodov, má obvinený možnosť zvoliť si obhajcu, ktorý vykonáva pohotovosť, a ktorý teda počíta s tým, že v prípade potreby bude k dispozícii, aby poskytol obhajobu. Hoci by sa pravdepodobne jednalo len o zriedkavé prípady, uvedený systém zabezpečenia právnej pomoci by mohol prispieť k posilneniu práva obvineného na obhajobu. Aj európske krajiny majúce dlhoročné skúsenosti so zrýchleným trestným konaním venujú právu obvineného na obhajobu mimoriadnu pozornosť. Nemecký zákonodarca napr. výslovne stanovil, že ak možno v zrýchlenom konaní (*tzv. Beschleunigtes Verfahren*) očakávať uloženie trestu odňatia slobody vo výmere vyššej ako šesť mesiacov, obvinenému – ak pravda nemá zvoleného obhajcu – ustanoví obhajcu súd. Tento prístup svedčí o snahe kompenzovať čo i len teoreticky oslabené postavenie obvineného v zrýchlenom konaní stanovením povinnosti ochrany jeho práv a záujmov prostredníctvom profesionálneho obhajcu. Niet pochybností o tom, že ambície cieľa právnej úpravy mnohokrát odskúša a preverí až prax. Hoci sa zákonné podmienky pre aplikáciu zrýchleného trestného konania môžu zdať na prvý pohľad do značnej miery limitujúce, prax už teraz dokazuje, že si našlo svoje praktické

uplatnenie. V jeho aplikácii však možno konštatovať isté rezervy v tom smere, že v obvodoch niektorých krajských a okresných prokuratúr nie je vždy využívané v dostatočnom rozsahu napriek tomu, že napomáha účinnejšiemu trestnoprávnemu postihu. V neposlednom rade prispieva aj k naplneniu ústavou a medzinárodnými dohovormi garantovaného práva na predjednanie vecí bez zbytočných prietáhov, ktorého súčasťou je právna istota, a v širšom kontexte právny štát. Je preto potrebné, aby na požiadavky aplikačnej praxe pružne a efektívne reagovala legislatíva, aby budúce novelizácie Trestného poriadku boli komplexné a vychádzali z neustáleho sledovania trendov a potreby odstraňovania problémov, ktoré vyvoláva jednak právna úprava, ale ktoré prináša aj aplikačná prax. Je veľmi dôležité, aby adekvátne legislatívne a organizačno-personálne opatrenia boli reakciou na vznikajúce ťažkosti pri aplikácii Trestného poriadku a aby pramenili predovšetkým z odbornej, nie politickej diskusie o možných zlepšeniach majúcej v neposlednom rade na zreteli aj medzinárodnú judikatúru. Členstvom v EÚ sa aj pre Slovenskú republiku stalo smerodajným tzv. európske trestné právo (zahrňujúce trestné právo členských štátov EÚ), nevynímajúc ani garancie základných práv a slobôd obvineného v trestnom konaní. Dôležité je preto aj odzrkadlenie prvkov, ktoré sa javia ako dokonalejšie, v jednotlivých trestných kódexoch členských štátov EÚ, aby bolo možné vybudovať právnu úpravu, ktorá bude na jednej strane zabezpečovať efektívnu ochranu spoločnosti a občanov pred trestnými činmi a na druhej strane bude v maximálne možnej miere zaručovať práva a slobody obvineného v trestnom konaní. Uvedená požiadavka sa vzťahuje nielen na zrýchlené trestné konanie, v ktorom môže mať rýchlosť konania za následok vyššiu mieru ohrozenia práv a slobôd obvineného, ale predstavuje *conditio sine qua non* pre všetky subjekty trestného konania, činnosť, resp. nečinnosť ktorých by mohla viesť k porušeniu práv a slobôd obvinených osôb v trestnom konaní a teda k porušeniu práva na spravodlivý trestný proces.

Summary

Ensuring the right to a fair criminal trial

Key words: justice, criminal process, criminal procedure, accused, criminality, legal relationship, Code of Criminal Procedure, the rate of criminal proceedings, the right to defence.

Ensuring the right to a fair criminal trial is basic assumption to adhere the rights and freedoms of persons in criminal proceedings. It represents not only a national, but also international organizations principle of criminal proceedings. Implies an obligation for all subjects and the parties in the criminal proceedings in the countries of the European Union (EU) consisten-

tly and unreservedly adhere and follow the procedural rights in criminal proceedings in accordance with the forms of statute to which they agreed together that will guarantee procedural rights and freedoms and fair process in criminal proceedings. Necessity to ensure such compliance is therefore to adhere the legality of police, prosecutors, courts, as well as other subjects and parties in criminal proceedings. To ensure the right to a fair criminal trial has meaning and interpretation and application of criminal laws and criminal procedure consistent implementation procedures.